

(Tepebaşı)ndan hâtıralar

(Mai ve Siyah) ile (Hayal içinde) — Peçesiz ve çarşafsız kadın görme ihtiyacı — Eski serbes kadınlarda âr — Bahçenin iki parlak devri ve belirgin simaları — Muzika başında meşhur Lange ve Zati beyler — (Karmen) uvertürü

Artık bugün bir Tepebaşı bahçesi yoktur. O bahçe yerinde beş on kart ağacın budanarak güya gençleştirilmiş cılız gölgesine kimsenin sığınmak istemediği — belki eskisinden ferah, fakat ruhsuz, şahsiyetsiz ve şiddetle sevimsiz — ne park, ne gezi, ne «square» bildiğimiz mefhumlara sığmaz acayip bir arazi parçası duruyor.

Evet, Tozkoparan pek güzel bir cadde ve korniş haline getirildikten, İnönü gezisi yapıldıktan sonra Beyoğlu belki de Tepebaşı bahçesine muhtaç değildir. Yahut yarı Komedi ve Dram sahasları ortadan kaldırılınca burası da bir şeye benzetilecektir. Mükemmel bir bahçeye çevrilmesi de mümkündür.

Fakat ne olursa olsun bir eski Tepebaşı bahçesi vardı ki istibdat ve meşrutiyet devirlerindeki hayatıyeti bakımından İstanbul tarihine geçmiş, bir kaç neslin kafasında epeyce iz bırakmış, hâtıralar biriktirmiştir.

Halid Ziyannın pek kıymetli (Mai ve Siyah) romanı — yani değilse — Tepebaşı bahçesinde verilen bir ziyafetle başlar; yine yanılmadımsa Hüseyin Cahid'in çok realist (Hayal İçinde) romanında da bu bahçe ehemmiyetli yer tutar.

Nasıl Recai zade üstat Ekrem bir zamanların Çamlıca bahçesini (Araba Sevdası) romanına dekor olarak seçmişse kendinden sonra gelen nesil de Tepebaşını ele almıştır.

Biz de gençliğimizin ilk yıllarında Tepebaşı bahçesine devam edenlerden idik. (Fecri Âti) nin bir çok simasını — şimdi geriye bakınca — bu bahçenin bir masası etrafında toplanmış, birbirlerine eserlerini okurken görmekteyim.

Tepebaşı, şöyle böyle edebiyatımıza girmiş bir bahçe idi.

Bizi orada oyalayan neydi? Nesinden zevk alıyorduk?

Doğrusunu isterseniz yaz mevsiminde, akşam üzerleri bahçeyi dolduran kalabalık «perot», «su frengi», «lövanten» gibi âdeta tezyif edici isimlerle anılan dini dinimize, dili dilimize, duygusu duygumuza hele yaşayışı yaşayışımıza uymayan melez bir halîta idi.

Bir halîta ki gerçek ecnebler tarafından ne derece «istisgal ve istihfaf» edildiğini bilmemezlikten gelerek kendisini Hıristiyan, şapkalı, kağgöcü kaldırmış, biraz da lisan bilir olmasından dolayı medenî ve yüksek seviyede sanır, bir köşede oturan dört, beş fesli gence, bizlere «aramızda ne işleri var?» der gibi, haklarına tecavüz edilmişcesine, haddimizi bilmediğimize şaşarcasına bakardı.

Su vardı ki hislerini dışarıya fazla vurmaktan, başına bir iş açmaktan çekinirdi. Karakoldaki önceleri fesli, sonraları kalpaklı komiserin burma bıyıklarını düşününce kim yılmaz?

Peki, niçin Tepebaşı bahçesine giderdik de küllük kahvesinde mekân tutmazdık?

İlk arıyacağımız sebep «libido» dur.

Orası erkekle kadının yanyana oturduğu, bir arada bulunduğu, dönüp dolacağı yerdî; kadınla doluydu. Peçesiz, çarşafsız, tayörlü veya roblu, başlarında uzun iğnelerle tutturulmuş çiçekli kurdeleli hasır şapkalar giymiş, okuduğumuz Fransızca roman resimlerinde hayranlıkla seyrettiklerimizi andıran kadımlar, kadın tipleri...

Keenne Avrupadan bir köşe!

İstanbul tarafından gelenler için öyle bir muhit değişikliği ki âdeta — en aşağı — Bükreş veya Atina'ya gitmiş, bir seyahat yapmış gibi bir şey... Hem de şimdiki uçak seferleriyle yapıldığına inanacağımız bir seyahat!

Demin, daha yarım saat önce neredeydiniz, şu anda nerede bulunuyorsunuz?

Istanbulun o iki devirde en işlek içkili kahvesi, lokantası ve bahçesi Tepebaşıydı; etrafının fırdolyı yüksek parmaklıklarla çevrili olmasına sebep de dühuliyeye verilmeden girilememesiydi.

Bir kısım halk 1 kuruşluk dühuliyeyi kapıda ödeyip içeriye girer; oturmaktan, ağır ağır tur yapar; hem yayacıları, hem masa başında yer almışları seyrederek; ekseriya da muzika pavyonunun

Yazan:

Refik Halid KARAY

önünde durur, muzika takımının büyük maharetle çaldığı parçaları dinler, çıkar giderdi.

Bazı serbes kadınların girip şöyle bir dolaştıktan, boy gösterdikten, kolaçan ettikten sonra kaybolmaları usuldendi. Öyle işlerin pek aleniye vurulması zaman âdabına uymadığından talipler arkalarından çıkarlar, yan sokaklarda buluşup görüşürlerdi. Bugünkü gibi hemen masa başına geçip yiyip içmeğe, gülüşüp şakalaşmağa, aile bahçesi mefhumuna riayetsizliği göze almağa cesaret etmezlerdi.

Halbuki yine doğrusunu söylemeli, hâlâ isimlerini ve simalarını hatırladığım o kadınlardan kara gözlü Marika, Eleni, Eleni-ça, Sofia gibileri âdeta ağır başlı, ayrıca pek ciddi giyinir, pek ciddi durur, mesleklerinden sır vermez güzel ve ârlı mahlûklardı. İctimai mevkilerini bilirler, çekingen dururlar, kendilerini günahkâr ve yarı «parya» sayarlar, ahaliye karışınca yüzüzlük etmek şöyle dursun, büsbütün temkinli hareket ederlerdi.

Halk arasına karıştıkları zamana mahsus karakteristik bir fahişe vakarı vardı o sıralarda...

Demin Tepebaşı bahçesindeki muzikanın lâfı geçmişti.

İstibdat devrinde bu muzikayı bahriye miralaylarından Lange bey idare ederdi. Ufak tefek, sarışın, sevimli bir zattı. Giydiği siyah harmani âdeta gözümün önünde...

Sonra şef de ortestirlik muzikai hassa miralay Zati beye intikal etti. Onu çoğumuz hatırlarız ve idare edişteki canlı, coşkun, aynı zamanda vakarlı tarzını, meharetini hâlâ övmekten kendimizi alamayız. Karşısında halk ve ecnebler lâl ve ebkem kalırdı; alkış ayyuka çıkarırdı.

Bahçenin parlak devirlerini iki ye ayırmalıyız.

Birincisi istibdat zamanı... O zaman lokanta kısmı kapıdan girince karşı tarafa isabet ederdi ki (Mai ve Siyah) daki ziyafetin burada verilmiş olması lâzımgelirdi. Hatırimda çok bir şey kalmamış... Sadece şunları görür gibi oluyorum ve inşallah uydurmuyorum: Binanın ön tarafında saray cephelerinde ve bahçelerindeki gibi üçer kollu ve her kolda birer süt beyaz toparlak fanus, bir sıra sütun lâmbaları...

Lokantanın baş müdavimi — sonradan Sadrazam olan — Hakkı bey. Mabeyn erkânından ve mensuplarından Naki paşa zadeler, şeyh Zafer takımı, Şurayı devlet reisi Sait paşanın biraderi Fuat paşa (meşrutiyette rütbesi mülâzımlığa inen centilmen zat), sikke koleksiyöncüsü ve bilgini Vahid bey, fenerler idaresi müdürü Sadeddin bey... Pağışahın antikacı başısı Jak Haro-naçi, meşhur zenginlerden Bozantallar, filânlar da daimi müşteriler arasındaydı.

Mükemmel bir yemeğin mükemmel bir servisle 16 kuruş tuttuğunu ağabeyimden işitmiştim. Yaşım bizzat gitmeme müsait değildi.

Az daha unutacaktım: (Evvel zaman içinde) muharriri dostum Semih Mümtazın pederi ve Şehremini Reşit paşa da ara sıra gahçeye girerdi; girince muzika bir cemile olsun diye ne çalışırsa yarda keser, (Karmen) uvertür-

rünü öttürmeğe başlardı. Rivayete göre paşa bundan memnun olurmuş; yanındakilere sanki eserin bestekârı kendiymiş gibi:

— Bizim (Karmen) i çalışıyorlar!

Der, tebessüm edermiş. Ne dediğini tabii ben işitmemişim; lâkin geniş tebessümüne şahadet edebilirim; gözlerimle görmüş-tüm.

Meşrutiyette lokanta — az çok her şey gibi — biraz yer değiştirdi. Sol köşeye kondu ve bir bar, kafesantan şekline de girdi.

Zemane müdavimlerinin başında Talât beyi (Sadrazam Talât paşa) mebus Karasu'yu, Şehis-lâm olmadan önceki Hayri efendiyi hatırlamaktayım. Yani (İttihat ve Terakki) kodamanları... Artık biz de aralarımızdayız; esamimiz pek okunmasa da lokantada yemek yiyenlerdeniz. Amma çok kere Hıristaki pasajı içinde sadece 6 kuruşa bir şişe şarapla beraber üç kap yemek ve bir tatlı veren lokantayı tercih etmekteyiz!

Tepebaşı bahçesi bilhassa meşrutiyetin ilânına raslayan yaz mevsimi en parlak günlerini yaşadı. Servis o derece düzenle görüldü ki bahçe kısmındaki yüzlerce masa kâmilan dolu olduğu halde ufak bir aksaklık, gecikme yüzünden tek müşterinin keyfi bozulmazdı. Eğer şimdi böyle yerlerdeki servis ve garsonluk Tepebaşının eli yıl önceki derecesini bulsa, bulabilse herkesin parmağı ağzında kalır!

Hangi garsonun haddine bugünkü lüks gazinolardaki gibi müşteriye tabağında sulanmış, yarı erimiş dondurma getirsin?

Derken Balkan harbi, birinci cihan harbi... İlk sarsılanlar, ilk kayıplar arasına Tepebaşı bahçesi de giriyor, bahçe sönüyor. Öyle sönüyor ki bir (Geçmişte bugün) bile olamıyor. Zira frenklerin ve tatlı su frenklerinin «pötişan» dedikleri Tepebaşı bahçesi tarihsizdir; evvelce o yer neydi? Rivayet edildiği gibi mezarlık mıydı? Kim ve ne zaman bahçe şekline sokuldu? Elbette bir bilen vardır amma henüz (Tepebaşı) kelimesine bakılınca bize bunları öğretecek bir kitap yoktur. (İstanbul Ansiklopedisi) (T) harfine gelinceye kadar beklিয়েceğiz.

İki kağgöç devrinde açık giyinmiş, açık gezip dolaşan kadımların pazarı, sergisi, fuarı vazifesini görmek bakımından bizlerde nice arzular uyandırmış, nice hülyalara yol açmış, nice hayaller süslemiş Tepebaşı bahçesinin önünden geçerken: «Burası mıydı orası?» diye soruyorum. Budana budana süpürge sopasına çevrilmiş güdük ağaçlar hafızasız başlarını sallıyorlar.

Hallerinden belli ki onlar etrafın aldığı manzara içinde benim kadar bile maziye hatırlayamaz olmuşlar; tamamile tarihsizleşmişler!

Refik Halid KARAY

